

Oleg Hański

Uniwersytet Łódzki / University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0002-1957-0631>

Lwów jako miejsce stacjonowania wojsk jagiellońskich w latach 1469–1520

Summary

Lviv as a Stationing Place for Jagiellonian Troops in the Years 1469–1520

The article is dedicated to the presence of Jagiellonian troops – Polish, Lithuanian, and occasionally Teutonic – in Lviv at the end of the Middle Ages and the beginning of the early modern period. As the most important city in the Ruthenian lands of the Kingdom of Poland, Lviv was almost constantly serving as a concentration point and logistics base for mercenary troops of the regular defence forces (obrona potoczna), the royal court banner (*curienses*), and the general levy of the nobility (pospolite ruszenie), both during defensive and offensive operations.

Keywords: Lviv, mercenaries, the royal court banner, general levy of the nobility, garrison, Kingdom of Poland, Jagiellonians

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest obecności wojsk jagiellońskich – polskich oraz litewskich, a także epizodycznie krzyżackich we Lwowie na przełomie wieków średnich i nowożytności. Lwów jako najważniejsze miasto na ziemiach ruskich Królestwa Polskiego często był miejscem koncentracji oraz bazą logistyczną dla zaciężnych obrony potocznej, królewskiej chorągwi nadwornej (*curienses*) oraz pospolitego ruszenia, zarówno podczas działań obronnych, jak i zaczepnych.

Słowa kluczowe: Lwów, zaciężni, chorągiew nadworna, obrona potoczna, pospolite ruszenie, garnizon, Królestwo Polskie, Jagiellonowie

© by the author, licensee University of Lodz – University of Lodz Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding Information: not applicable. **Conflicts of interests:** none. **Ethical Considerations:** the authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication. **Declaration regarding the use of GAI tools:** not used

Received 2025-11-25. Verified 2025-11-25. Reviewed 2025-12-20. Accepted: 2025-12-29

Wprowadzenie

Miało Lwów, będąc miastem stołecznym dla województwa ruskiego, a zarazem największym miastem na południowo-wschodnich rubieżach państwa Jagiellonów, wielokrotnie był miejscem koncentracji i zapleczem wojsk polskich, które korzystały z jego zasobów logistycznych i ludzkich. O jego roli strategicznej pisali ostatnio Karol Łopatecki i Aleksander Bołdyrew¹. Jak zaznaczają badacze, miasto na początku XVI w. liczyło tylko około 10 000 mieszkańców, więc nie mogło pomieścić kilkutysięcznej armii. Dlatego wojska podczas pobytu w tym regionie starano się rozmieszczać w obozach wokół miasta oraz korzystać z tzw. „węzła lwowskiego”, w skład którego wchodziły miasta Gliniany, Gródek, Rohatyn, Olesko i Załóżce².

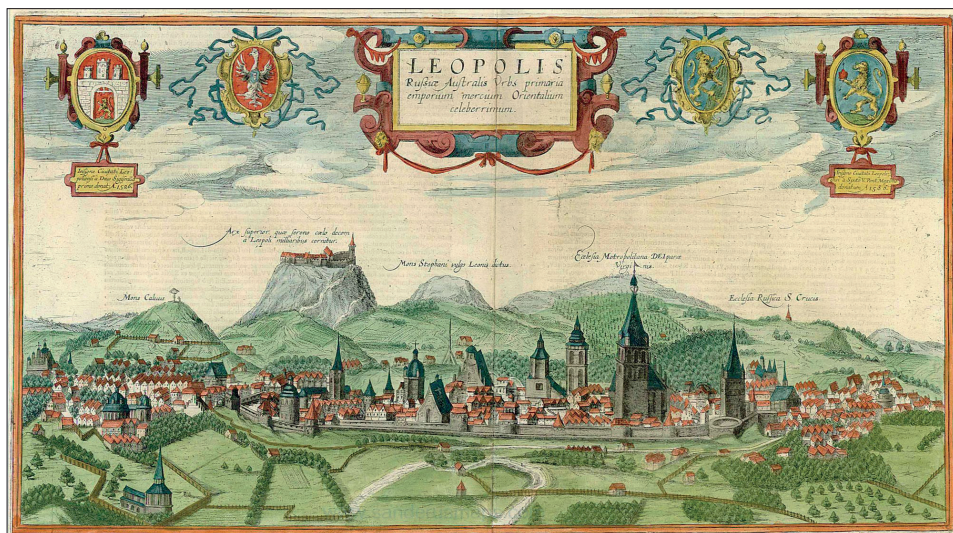
Żadne działania zbrojne prowadzone przez wojsko polskie w tym regionie, czy to obronne, czy zaczepne, nie mogły ominąć Lwowa, gdyż stał on na skrzyżowaniu ważnych szlaków między Morzem Czarnym a Bałtykiem. Najdogodniejszy szlak komunikacyjny łączący dorzecze górnego Bugu z górnym Naddniestrzem i dorzeczem górnego Sanu przebiegał przez dział wodny w rejonie Lwowa. Stamtąd prowadziły cztery szlaki: na zachód do Gródka, na północny zachód do Chelma i Bełza, na wschód do Glinian oraz na południowy wschód do Halicza. Gościńce południowe i wschodnie biegły dalej, do Mołdawii, Kijowa, portów czarnomorskich, Siedmiogrodu i na Węgry, zaś północne i zachodnie do Krakowa, na Śląsk, na Litwę lub do Torunia i Gdańska³. Patrząc z innej perspektywy, miasto znajdowało się u zbiegu trzech szlaków tatarskich: wołoskiego i kuczmańskiego oraz znajdującego się nieopodal na północy południowego odgałęzienia szlaku czarnego⁴.

¹ K. Łopatecki, A. Bołdyrew, *Półstale obozy wojskowe w Koronie jako nowa rzeczywistość społeczno-gospodarcza w okresie funkcjonowania obrony potocznej*, [w:] *Człowiek twórcą historii*, t. I (*Człowiek i praca w procesie modernizacji społecznej i gospodarczej*), red. C. Kukło, W. Walczak, Białystok 2024, s. 405.

² *Ibidem*, s. 405, 407.

³ L. Podchorodecki, *Dzieje Lwowa*, Warszawa 1993, s. 12; F. Papée, *Historia miasta Lwowa w zarysie*, Lwów 1894, s. 34–36.

⁴ A. Czołowski, *Historia Lwowa od założenia do roku 1600*, Lwów 1925, s. 10–11; L. Fac, *Południowo-wschodni teatr działań wojennych w latach 1497–1509. Działania wojenne i zagrożenia dla Rusi Czerwonej na przełomie XV i XVI w. (1497–1509)*, „Rocznik Przemyski” 2007, t. XLIII, z. 1, s. 58–59.

1. Panorama Lwowa z przełomu XVI i XVII w. z *Civitates orbis terrarum*, Abraham Hogenberg, Aurelio Passarotti (1617–1618)
(Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Portal:Lw%C3%B3w/Historia#/media/Plik:Lwow_1.jpg, dostęp: 26 IX 2025)

W pierwszej połowie XVI w. właśnie od Lwowa zaczynały się werbunki wojska, zaś po nim były przeprowadzane w Krakowie, Sandomierzu, Kamieńcu etc.⁵ Jak zaznacza A. Bołdyrew, w tym okresie właśnie ze Lwowa pochodziła największa liczba piechurów zaciężnych w całym województwie ruskim (228 osób)⁶.

Na przełomie XV i XVI w. królewski Lwów (*Lemberg, Leopoliensis*) otoczony był potężnymi fortyfikacjami. Do miasta dostać się można było przez dwie umocnione bramy (Krakowską i Halicką) z barbakanami i mostami zwodzonymi. Stolica województwa ruskiego była opasana dwoma murami – Wysokim i Niskim, z 27 basztami i wieżami (w tym 2 nadbramnymi) oraz 17 małymi bastejami. Miasto było również chronione palisadami, fosami mokrymi i suchymi. Jak zaznacza W. Tomkiewicz, koncepcja obronna miasta i zamku przypominała te znane z Wilna i Przemysła. Miasto posiadało dwa zamki. Zamek Wysoki (*castello superiori*) został zbudowany na Górze Zamkowej jeszcze za Daniela Romanowicza, zaś największe jego przebudowy miały miejsce po opanowaniu Lwowa przez Kazimierza Wielkiego. Sam zamek nie był częścią fortyfikacji miejskich, nie był również przeznaczony

⁵ M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. I (*Lata 1500–1548*), Oświęcim 2017, s. 71.

⁶ A. Bołdyrew, *Piechota zaciężna w Polsce w pierwszej połowie XVI wieku*, Warszawa 2011, s. 135.

do obrony ostatecznej, lecz pełnił funkcję strażnicy. W razie ataku był również najbezpieczniejszym miejscem w mieście. Z kolei Zamek Niski (inaczej: Dolny, Niższy, *castello inferiori*), który przylegał bezpośrednio do murów miejskich, pełnił funkcje rezydencjonalne, był bowiem siedzibą starostów lwowskich, zwanych też starostami generalnymi ruskimi⁷.

Stan obronności Lwowa w owych czasach dobrze oddają słowa A. Czołowskiego: „dzięki swoim środkom obronnym staje się Lwów warownią; na którą Ruś cała spogląda z otuchą, którą Tatarzyn łupieżca omija starannie, a inne miasta biorą sobie na wzór”⁸.

⁷ Fortyfikacje lwowskie na przełomie średniowiecza i nowożytności posiadają liczną historiografię, lecz jeszcze potrzebują opracowania monograficznego. W tym miejscu podaję najważniejsze opracowania na ten temat: J.L. Adamczyk, *Fortyfikacje stałe na polskim przedmurzu od połowy XV do końca XVII wieku*, Kielce 2004, s. 154; W. Tomkiewicz, *Obwarowania śródmieścia miasta Lwowa i ich przemiany do XVIII w. Część I: Dzieje obwarowań miejskich Lwowa*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1971, t. XVI, s. 93–138; F. Markowski, *Niski zamek we Lwowie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1972, t. XVII, nr 3, s. 179–192, 203–204; J. Witwicki, *Obwarowania śródmieścia miasta Lwowa i ich przemiany do XVIII w. Część II: Obwarowania śródmieścia Lwowa*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1971, t. XVI, s. 139; J. Widawski, *Miejskie mury obronne w państwie polskim do początku XV wieku*, Warszawa 1991, s. 266–274; R. Mohytych, *Zavershennia murovanykh stin u tverdnyakh ruskoho koroliustva druhoi polovyny XIII stolittia*, „Kniazha doba: istoriia ta kultura” 2011, vyp. 4, s. 236–239; idem, *Nyzkyi Zamok u Lvovi*, „Postup” 2000, № 24(468), s. 2; idem, *Nyzkyi zamok u Lvovi. Do pyttannia rekonstruktsii pervisnogo vybliadu*, „Visnyk inst. Ukrzakhidproektrestavratsiia” 2000, ch. 11, s. 49–58; I. Kachor, L. Kachor, *Serednovichnyi Lviv. Fortyfikatsii*, Lviv 2009, s. 26–27; R. Romaniv, *Istoriia arkhitektury Vysokoho Zamku u Lvovi*, „Arkhytekturnyi visnyk KNUBA” 2024, vyp. 30–31, s. 27–28; T. Bilushchak, *Istoriia vyvchennia ukriplen Vysokoho Zamku u Lvovi*, [w:] *Arkheolohiia & Fortyfikatsiia Cerednogo Podniprov'ia. II vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia Kamianets-Podilskoho derzhavnogo istorychnogo muzeiu-zapovidnyka*, red. kol. V. Travynskyi i insh., Kamianets-Podilskyi 2012, s. 216–217; idem, *Oboronni sporudy Lvova XIV–XVIII st.: istorychni doslidzhennia i zberezheni pamiatky*, „Derzhava ta armii: Visnyk Natsionalnogo universytetu Lvivskogo politekhnika” 2012, № 724, s. 69; A. Mishchenko, M. Davydovych, *Problema vidtvorennia vysokoho zamku XIII–XVII st. u Lvovi*, „Istoriia rehlii v Ukraini” 2016, vyp. 26, ch. 2, s. 640–645; V. Bevz, N. Bevz, *Hipotetychna rekonstruktsiia na period XIII–XIV st. rozplanuvanoi struktury ta arkhitektury Vysokoho oboronnoho muru u misti Lvovi*, „Fortyfikatsii” 2023, vyp. 19, s. 160; eadem, *Analiz dzherel ta prats prysviachenykh istorii oboronnykh sporud lvivskoho seredmistia*, „Fortyfikatsii” 2023, vyp. 18, s. 16–17; T. Stetsiv, *Krakovska brama v konteksti rozvytku miskykh fortyfikatsii Lvova*, „Visnyk instytutu Ukrzakhidproektrestavratsiia” 2006, vyp. 16, s. 25–38; O. Lazurko, M. Shchnitsar, Ye. Tkach, N. Voitovych, *Skhidna dilianka oboronnykh sporud serednovichnogo Lvova (za materialamy doslidzhen 2009 roku)*, „Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu” 2012, vyp. 14–15, s. 228–229.

⁸ A. Czołowski, *op. cit.*, s. 12.

Podstawę źródłową artykułu stanowią wzmianki zawarte w rachunkach królewskich, tzw. rejestrach wojsk zaciężnych oraz „księgach żołdu” (czyli sprawozdaniach z wypłacania żołdu dla żołnierzy). Materiały te są przechowywane w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, w oddziale Archiwum Skarbu Koronnego⁹.

Załoga zamkowa

Jak zaznacza Leszek Podchorodecki, od 1404 r. miasto opłacało puszkarza oraz rotmistrza, który dowodził strażą miejską liczącą kilku ludzi. W XV w. na zamkach Wysokim i Niskim stacjonowała załoga królewska pozostająca pod rozkazami starosty¹⁰. Niestety, nie posiadamy informacji o jej stanie etatowym. M. Plewczyński wskazuje, iż jej liczebność zależała od stanu finansów króla i razem z załogą Kamieńca nigdy nie przekraczała 500 piechurów¹¹. Jak się wydaje, w rzeczywistości była to liczba o wiele mniejsza. Jak wiadomo, na wyprawę mołdawską 1509 r. ze Lwowa wyruszyło 30 piechurów lwowskich, którzy pełnili prawdopodobnie funkcję eskorty dział¹². Niewątpliwie ktoś musiał też zostać w mieście. Wiadomo, że w 1534 r. na Zamku Wysokim stacjonowało tylko siedmiu *pedites castrenses*¹³.

Wojsko towarzyszące Kazimierzowi IV i królewiczowi Janowi Olbrachtowi we Lwowie

Liczba wojska polskiego we Lwowie ulegała zwiększeniu za sprawą królewskiej chorągwi nadwornej, gdy do miasta przybywał król Kazimierz IV Jagiellończyk. Kilkakrotnie powodem takich wizyt było oczekiwanie na złożenie hołdu lennego przez hospodara mołdawskiego Stefana. W lutym 1469 r. do miasta zawitał król razem z królową Elżbietą. Tym razem gospodar się nie pojawił, gdyż, jak twierdził, obawiał się opuszczać kraj z powodu grożących mu najazdów ze strony Turków, Węgrów i Wołochów. Parze królewskiej musiało towarzyszyć jakieś wojsko, najpewniej zaciężne, gdyż – zgodnie z przekazem Długosza – po powrocie do Krakowa

⁹ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Archiwum Skarbu Koronnego [dalej: ASK], O. 85, Rejestry Popisowe Wojska Koronnego [dalej: O. 85], sygn. 2–3, 7, 11, 12; AGAD, ASK, O. 86, Rachunki z przychodów i wydatków na potrzeby wojska [dalej: O. 86], sygn. 2, 6a; AGAD, ASK 1, Rachunki królewskie [dalej: RK], sygn. 338.

¹⁰ L. Podchorodecki, *op. cit.*, s. 34.

¹¹ M. Plewczyński, *op. cit.*, t. I, s. 27.

¹² AGAD, ASK, O. 86, sygn. 6a, k. 53v, 58v.

¹³ K. Nabiałek, *Obsada zamków monarszych w Królestwie Polskim na przelomie średniowiecza i epoki nowożytnej*, „Roczniki Historyczne” 2008, R. LXXIV, s. 146.

wojsku zapłacono część żołdu¹⁴. Kolejny raz król odwiedził miasto latem 1470 r. W dniach od 31 lipca do 22 września we Lwowie rezydował dwór chroniony przez 3000 żołnierzy¹⁵. Wyruszyło tu 28 dworzan z 263 końmi (w tej liczbie były 23 konie kopijnicze i 240 strzelczych) oraz 41 pokojowców (*cubicularii*) z 123 końmi (w tym z 16 końmi kopijniczymi i 107 strzelczymi)¹⁶. Hołd miał być złożony przez gospodarza 15 sierpnia w Kamieńcu, lecz i tym razem do tego nie doszło, ponieważ gospodarz się w nim nie pojawił. Wobec tego dwór został we Lwowie, a po 22 września król wyjechał do Bełża¹⁷.

Po opanowaniu przez Turków Kili i Białogrodu król po raz kolejny przybył do Lwowa 7 lipca 1485 r. Przebywał tutaj do 15 października¹⁸. Tym razem miasto stało się miejscem koncentracji poczty nadwornej, niewielkich rot zaciężnych oraz pospolitego ruszenia szlachty ruskiej i podolskiej w liczbie około 20 000. Wojsko to razem z królem ruszyło przez Halicz do Kołomyi, gdzie gospodarz Mołdawii Stefan złożył królowi hołd lenny¹⁹.

Jesienią 1486 r., po tym jak gospodarz Stefan ułożył się z Turkami, zaczęto w Polsce przygotowywać nową wyprawę do Mołdawii. Miał nią dowodzić, jako namiestnik Rusi, Jan Olbracht, przypuszczalnie zebrawszy pod Lwowem kilka tysięcy wojska, na które składały się oddziały nadworne, zaciężne oraz poczty ochotników małopolskich. Obecność królewicza w mieście w dniu 9 lipca poświadcza jego itinerarium²⁰. W sierpniu 1487 r. na czele tych wojsk wymaszerował w kierunku Kili i Białogrodu, lecz otrzymawszy wieści o najeździe tatarskim na Podole, zawrócił i stoczył zwycięskie boje z Tatarami nad rzeką Sawrań i pod Kopystrzynem 8–9 września 1487 r.²¹ Królewicz przebywał w mieście również w sierpniu–

¹⁴ J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. XII (1462–1480), przekł. J. Mrukówna, Warszawa 2009, s. 239–240, 246; Z. Spieralski, *Awantury mołdawskie*, Warszawa 1967, s. 48.

¹⁵ J. Długosz, *op. cit.*, s. 268–269. O podróży króla do Lwowa w 1470 r. *vide*: A. Nalewajek, *Uzupełnienie do itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka w drugiej połowie 1470 r.*, „Saeculum Christianum” 2022, t. XXIX, nr 1, s. 76–85; G. Rutkowska, *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014, s. 228.

¹⁶ AGAD, ASK, RK, sygn. 338, k. 5–6, 9–9v.

¹⁷ J. Długosz, *op. cit.*, s. 268–269; Z. Spieralski, *op. cit.*, s. 48; G. Rutkowska, *op. cit.*, s. 229.

¹⁸ G. Rutkowska, *op. cit.*, s. 318–319.

¹⁹ O dalszej ekspedycji 3000 wojska zaciężnego pod dowództwem Jana Polaka Karnkowskiego i bitwie nad Katlabugą *vide*: M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów z wschodnimi i południowymi sąsiadami Królestwa Polskiego w XV wieku*, Siedlce 2002, s. 123–127.

²⁰ F. Papée, *Jan Olbracht*, Kraków 1936, s. 232 (Itinerarium Jana Olbrachta 1459–1501).

²¹ M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 127; T. Grabarczyk, *Funkcje obozu armii jagiellońskiej w XV wieku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2018, z. 101, s. 63.

październiku 1489 r.²² Możliwie, że właśnie z tego okresu (ewentualnie z 1491 lub 1497 r.) pochodzi zapis o trzech dworzanach (Warszawski, Strzała, Glosskowsky) stacjonujących we Lwowie²³.

W 1491 r. do Lwowa, po zwycięskiej bitwie pod Zaslawiem (25 I 1491), triumfalnie wróciło wojsko polsko-litewskie, na czele z marszałkiem ziemi wołyńskiej księciem Semenem Holszańskim i starostą halickim i kasztelanem lwowskim Mikołajem Chodeckim. Ten ostatni niedługo potem zmarł we Lwowie z powodu rany odniesionej w bitwie²⁴. Obecność w mieście pojedynczych żołnierzy zaciężnych potwierdzają również materiały konsystorza lwowskiego. W 1491 r. we Lwowie w procesie sądowym uczestniczył bliżej nieznany *nobilis Hectoris stipendarii Regis Maiestatis de Podolia*²⁵. W kolejnym roku dwaj piesi zaciężni – Jan i Irzyk, występowali przed sądem w charakterze świadków (*Johannes et Irzyk stipendarii pedites*)²⁶.

Lwów jako miejsce mobilizacji przed wyprawą suczawską 1497 r.

W latach 1496–1497 Lwów stał się ważnym węzłem logistycznym dla armii Jana Olbrachta przygotowującej się do wyprawy przeciwko Mołdawii. Do obozów pod miastem od jesieni 1496 r. ściągano rotę piesze i konne, które spisywano i przyjmowano na służbę. Od 5 do 16 czerwca 1497 r. przeprowadzono lustrację pieszych rot zaciężnych: 5 czerwca spisano rotę Wrony (34 osoby)²⁷, 9 czerwca rotę Jana Zaleskiego (83 osoby)²⁸, 12 czerwca oddział Hanusza Szolca (143 osoby)²⁹, rotę

²² F. Papée, *Jan Olbracht...*, s. 234.

²³ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 2, k. 1–1v.

²⁴ O bitwie pod Zaslawiem *vide*: M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 97–98; L. Fac, *Stanisław z Chodcza (Chodecki) zapomniany obrońca Przemyśla*, „Rocznik Przemyski” 2007, t. XLIII, z. 1, s. 213.

²⁵ *Acta officii consistorialis Leopoliensis antiquissima*, wyd. W. Rolny, cz. 2 (1490–1498), Lwów 1930, Zabytki Dziejowe, t. III, s. 140, nr 582.

²⁶ *Ibidem*, s. 323, nr 1248.

²⁷ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 2, k. 107–107v; T. Grabarczyk, *Piechota zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2000, s. 147, 249; idem, *Firearms in the Equipment of Mercenary Troops of the Kingdom of Poland in 1471–1500*, „Fasciculi Archaeologiae Historicae” 2012, nr 25, s. 57.

²⁸ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 2, k. 103–104; T. Grabarczyk, *Piechota...*, s. 147, 249; idem, *Firearms...*, s. 57.

²⁹ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 2, k. 109–112; T. Grabarczyk, *Piechota...*, s. 147, 249; idem, *Firearms...*, s. 57.

Tworzyciana (22 osoby)³⁰, rotę Jakuba Kuropłocha (18 osób)³¹. Blisko te same daty spisano oddział Kacpra (17 osób)³².

Swoją liczebność zwiększała wówczas również chorągiew nadworna stacjonująca pod Lwowem. Sam król przebywał w mieście od 19 maja do 26 czerwca³³. W czerwcu chorągiew nadworna powiększyła swój stan etatowy o 56 pocztów³⁴. Do jednego z takich rejestrów, prowadzonego przez hetmana Jana Trnkę w okresie od maja do lipca 1497 r. we Lwowie, a później także w toku przemarszu, wpisano 31 pocztów dworzan o łącznej liczbie 169 koni³⁵.

W czerwcu 1497 r. w obozach pod miastem gromadziła się też szlachta małopolska, wielkopolska, ruska i podolska³⁶. Całe wojsko szacowano na około 50 000 żołnierzy i 20 000 sług³⁷, z czego zaciężnej piechoty było około 1900, jazdy zaciężnej około 1000, jazdy nadwornej około 2000³⁸, resztę – około 36 000, stanowiło pospolite ruszenie³⁹. Wojsku towarzyszyła liczna artyleria (121–125 dział), której część wróciła do Lwowa po zakończeniu kampanii⁴⁰.

W wyprawie brali udział również Krzyżacy na czele z wielkim mistrzem Iohannem von Tieffenem. Przebywali we Lwowie w dniach 13–17 lipca. Było ich około 400 (w tym około 150 konnych). Ponownie pojawili się w mieście, towarzysząc wielkiemu mistrzowi, który z wyprawy zawrócił w związku z dręczącą go chorobą. Ta doprowadziła do jego śmierci właśnie we Lwowie, 25 sierpnia 1497 r.⁴¹

³⁰ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 2, k. 105v; T. Grabarczyk, *Piechota...*, s. 147, 249; idem, *Firearms...*, s. 57.

³¹ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 2, k. 106; T. Grabarczyk, *Piechota...*, s. 147, 249; idem, *Firearms...*, s. 57.

³² AGAD, ASK, O. 85, sygn. 2, k. 105. W literaturze przedmiotu figuruje jako Kusy, co wynika z błędnego odczytu nazwiska rotmistrza. Cf. Grabarczyk, *Piechota zaciężna...*, s. 249.

³³ F. Papée, *Jan Olbracht...*, s. 243.

³⁴ AGAD, ASK, O. 86, sygn. 2, k. 182v–196; J. Kałużny, *Chorągiew nadworna królów Polski w latach 1447–1501*, [niepublikowana rozprawa doktorska], Łódź 2021, s. 236–238.

³⁵ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 2, k. 86–95; A. Nalewajek, *Curienses w służbie wojskowej na Rusi za panowania króla Jana Olbrachta – zarys problematyki źródłowej*, „Historia Slavorum Occidentis” 2022, R. XII, nr 1(32), s. 126.

³⁶ T. Grabarczyk, *Jazda zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2015, s. 220–221.

³⁷ M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 134.

³⁸ T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 221–222; A. Nalewajek, *Curienses...*, s. 127.

³⁹ T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 221–222; idem, *Piechota...*, s. 250–251; J. Kałużny, *op. cit.*, s. 238.

⁴⁰ L. Walkiewicz, *Rodzaje dział zabranych przez Jana Olbrachta na wyprawę mołdawską 1497 r.*, [w:] *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2014, s. 34.

⁴¹ *Liboryusz Naker 1497 r.*, [w:] *Cudzoziemcy w Polsce*, wyd. X. Liske, Lwów 1876, s. 7, 15–16, 30–31; T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 221–222, przyp. 647; M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 135; idem, *Krzyżacy i prusacy książęcy w armii koronnej w latach 1497–1572*,

Po klęsce wyprawy suczawskiej część wojska powróciła do Lwowa wraz z królem, który przebywał tam od 12 listopada do 9 grudnia. Była to zarazem ostatnia wizyta Jana Olbrachta w mieście Lwa⁴². Wróciła też wówczas większa część artylerii, którą rozlokowano na rynku głównym, przy ratuszu i w samej wieży ratusza oraz na zamkach. Artyleria ta stała we Lwowie przez kolejne 12 lat i w 1509 r. została dwukrotnie zlustrowana (przed i po wyprawie mołdawskiej Mikołaja Kamienieckiego). Przyjmuje się, że wspomniane działa uległy zniszczeniu w wielkim pożarze 1527 r.⁴³ Do Lwowa trafił również oddział jazdy zaciężnej rotmistrza Rakowca, którego obecność potwierdza wzmianka w rejestrze strat, informująca o padnięciu w mieście konia⁴⁴.

Wojsko broniące Lwowa w latach 1498–1500

Po nieudanej wyprawie zdawano sobie sprawę z groźby odwetu ze strony Turków i Tatarów oraz Mołdawian. Obronę kraju powierzono wówczas hetmanowi polnemu i dowódcy obrony potocznej Stanisławowi Chodeckiemu oraz miejscowym starostom, zaś centralnym jej punktem naturalnie stawał się Lwów. Możliwie, że z przygotowaniem miasta do obrony są powiązane rejestry trzech rot pieszych spisanych we Lwowie w dniu 28 listopada 1497 r. Była to rota Jana Kałusza, składająca się ze 167 osób⁴⁵, oddział Albrechta Kani o takiej samej liczbie żołnierzy⁴⁶ oraz licząca 169 żołnierzy rota Łukasza Luboszwarskiego⁴⁷.

Chodecki, nie posiadając więcej wojska, wycofał się na zachód, gdzie założył obóz pod Przemyślem z zamiarem obrony linii Sanu. Miasto i zamki były wówczas broniące przez wojska obrony potocznej, prawdopodobnie w składzie których znajdowały się wymienione wyżej rotacje piesze, a także przez poczty dworzan i prywatne oraz samych mieszczan⁴⁸. Od marca do czerwca 1498 r. w mieście stacjonował oddział dworzan na czele z Henrykiem Michowskim. Był on lustrwany przez starostę

„Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 1998, nr 12, s. 37; M. Chuchko, *Kozmyn (1497): bukowynska peremoha Shtefana Velykoho*, Chernivtsi 2019, s. 17.

⁴² T. Grabarczyk, *Piechota...*, s. 257; F. Papée, *Jan Olbracht...*, s. 245.

⁴³ L. Walkiewicz, *op. cit.*, s. 30–51.

⁴⁴ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 2, k. 174v.

⁴⁵ *Ibidem*, k. 147–148v.

⁴⁶ *Ibidem*, k. 149v–151v.

⁴⁷ *Ibidem*, k. 154–156v.

⁴⁸ Z. Spieralski, *Po klęsce bukowińskiej 1497 r. Pierwsze najazdy Turków na Polskę*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1963, t. IX, s. 51; M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 156–157; T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 230–231; J. Kałużny, *op. cit.*, s. 258; L. Fac, *Stanisław z Chodcza...*, s. 213–214. Cf. S. Rudnytskyi, *Ruski zemli polskoi korony pry kintsy*

lwowskiego i przemyskiego Mikołaja Krezę, odpowiedzialnego za obronę Lwowa. Wtedy w mieście przebywało 28 dworzan, zaś ich poczty liczyły łącznie 134 zbrojnych. W grupie tej było 20 kopijników, resztę raczej stanowili strzelcy oraz trzej żołnierze w zbrojach strzelczych z drzewkami (poczet Mikołaja Piotrowskiego)⁴⁹.

Wróg nadszedł w maju 1498 r. W 13. dniu tego miesiąca pod Lwowem stanęło liczące 20 000 ludzi wojsko tureckie Bali beja Malkoçoğlu⁵⁰, które razem z luźnymi oddziałami Tatarów i Wołochów bez powodzenia próbowało zdobyć miasto, atakując je z zaskoczenia. Gdy to im się nie udało, spalono przedmieścia lwowskie, po czym od miasta odstąpiono. Zdaniem Z. Spieralskiego nieprawdziwa jest natomiast informacja, iż w czerwcu pod miastem pojawiło się 6000 Mołdawian⁵¹. Natomiast w lipcu w okolicy Lwowa widziani byli Tatarzy, zaś w listopadzie ponownie Turcy, lecz większych sukcesów nie odnieśli⁵².

W 1499 r. dowództwo nad garnizonem lwowskim pełnił tenże Henryk Michowski z Krakowca (*Henrici campiductoris*). Pod swymi rozkazami miał w dniu 15 lutego 1499 r. 23 dworzan konnych z ich pocztami w liczbie 123 żołnierzy i 19 pachołkami, o czym świadczy rejestr z 15 lutego 1499 r.⁵³ Dowódca garnizonu nie był zbyt popularny we Lwowie, którego mieszkańcy skarżyli się królowi, iż „nie mają głowy, tj. wodza”. Natomiast sam dowódca garnizonu prosił króla w maju o przesłanie dodatkowych żołnierzy i o środki finansowe dla opłacenia już pełniących służbę, gdyż byli oni w wielkiej potrzebie⁵⁴.

XV v. Vorozhi napady y organizatsiya pobranychnoi oborony, „Zapysky Naukovoho Tovyarstva im. Shevchenka” 1899, t. XXXI–XXXII, s. 14–15.

⁴⁹ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 3, k. 107–111; J. Kałużny, *op. cit.*, s. 136, 167–168, 173, 256–257, tab. 5; A. Nalewajek, *Curienses...*, s. 127–128.

⁵⁰ Sam latopisiec turecki Hoca Sâdeddin wskazywał, że Turków było 40 000, co nie wydaje się możliwe. M. Plewczyński też ocenia siły tureckie na 40 000 jazdy, natomiast Z. Spieralski, T. Grabarczyk i J. Kałużny sądzą, iż Turków mogło być maksymalnie 20 000. *Cf. Wtargnienie do Galicji w roku 1498. Z roczników Chodży Saad-ed-Dina, tomu drugiego*, [w:] *Collectanea z dziejopisów tureckich rzeczy do historii polskiej służących: z dodatkiem objaśnień potrzebnych i krytycznych uwag: z wizerunkami odbijanemi na kamieniu*, wyd. J. Sękowski, t. I, Warszawa 1824, s. 76. M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 154; Z. Spieralski, *Po klęsce Bukowińskiej...*, s. 49; T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 230; J. Kałużny, *op. cit.*, s. 258.

⁵¹ Z. Spieralski, *Po klęsce bukowińskiej...*, s. 52–54, przyp. 60; T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 231; M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 158.

⁵² Z. Spieralski, *Po klęsce bukowińskiej...*, s. 50, 55; M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 154–159; T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 230–231; S. Rudnytskyi, *op. cit.*, s. 11.

⁵³ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 3, k. 115–121; *Listy i akta Piotra Myszkowskiego, generalnego starosty ziem ruskich króla Jana Olbrachta*, wyd. A. Pawiński, Kraków 1898 [dalej: LAPM], s. 23–24, nr 20; T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 232.

⁵⁴ Henryk Michowski do króla, 12 V 1499, LAPM, s. 9, 11, 25–26, nr 22; T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 238.

Tegoż roku, w dniu 3 maja, król nominował na starostę lwowskiego, a więc głównodowodzącego całą obroną Rusi, wojewodę bełskiego Piotra Myszkowskiego. Nowy starosta częściej przebywał w Bełzie niż we Lwowie, więc zastępował go Henryk Michowski⁵⁵. Dochody uzyskane wskutek uchwalenia podatków po sejmie piotrkowskim 1498 r. pozwoliły na odbudowę obrony potocznej. Jej liczbę podniesiono do 3000 żołnierzy. Przepuszczalnie werbunki zaciężnych prowadzono między innymi we Lwowie⁵⁶. Sam Myszkowski miał corocznie odbierać 1000 fl. wynagrodzenia oraz otrzymał rozkaz utworzenia oddziału wojska, który w całości byłby opłacany z dochodów starostwa lwowskiego⁵⁷. Do miasta wprowadzono też załogę pieszą, stacjonującą zapewne na Zamku Wysokim⁵⁸. Wkrótce jednak zaciężnym zaczęto zalegać z wypłatą żołdu. Henryk w swoim liście z 17 września 1499 r. pisał do króla, że piesi zaciężni ze Lwowa i Buska chcą porzucić służbę i pociągnąć za sobą innych, m.in. liczącą 46 raców konnych rotę Wacława Raca⁵⁹. Dowódca narzekał też, że z dworzan już nikt w mieście nie został⁶⁰.

Pewną zagadką jest rejestr 102-konnej rotы jazdy Kopczyńskiego⁶¹. Dokument nie posiada ani daty dziennej, ani miejsca popisu, jest natomiast umieszczony po rejestrze dworzan lwowskich z lutego 1499 r., więc możliwe, że oddział ten przebywał we Lwowie⁶².

W 1500 r. w mieście dalej stacjonował Henryk Michowski ze swym oddziałem, lecz nie wiadomo, ilu liczył on wówczas żołnierzy⁶³. Na początku września 1500 r. pod miastem pojawili się Tatarzy (około 5000), którzy zdołali złupić przedmieścia⁶⁴.

⁵⁵ LAPM, s. 15, 24–25, 60, nr 21, 59. Zdaniem T. Grabarczyka (*Jazda...*, s. 238) dowodził on wówczas całą obroną potoczną.

⁵⁶ M. Plewczyński podaje, że zaciągi we Lwowie ruszyły od 15 II 1499 r., lecz T. Grabarczyk wskazuje, iż data ta pochodzi z rejestru nowo zaciągniętych pocztów dworzan konnych, a więc nie dotyczy procesu werbunku zaciężnych. LAPM, s. 23–24, nr 20; T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 232, 238. Cf. M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 161.

⁵⁷ T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 238.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 239; M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów...*, s. 161.

⁵⁹ LAPM, s. 50, nr 47.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 54, nr 52.

⁶¹ Możliwie, że był to z Jerzy (?) Kopczyński h. Kopacz (w źródłach w 1502–1515), rotmistrz jazdy w 1507 r. oraz/lub dworzanin królewski w 1498 r. (Kopczyński). AGAD, ASK, O. 85, sygn. 3, k. 122–122v; M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. II (*Lata 1548–1575*), Oświęcim 2018, s. 297; A. Nalewajek, *Dwór królewski Jana Olbrachta w latach 1492–1501. Wykazy dworzan i rodziny dworskiej*, Warszawa 2022, s. 100.

⁶² AGAD, ASK, O. 85, sygn. 3, k. 115–121.

⁶³ L. Kolankowski, *Roty koronne na Rusi i Podolu 1492–1572*, „Ziemia Czerwieńska” 1935, R. I, z. 2, s. 141.

⁶⁴ T. Grabarczyk, *Jazda...*, s. 242; M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 91.

Miejsce Lwowa w przygotowaniach wojennych w latach 1502–1505

W świetle tzw. „ordynacji obrony Rusi” od 1502 r. we Lwowie miał przebywać hetman polny, którym wówczas był Stanisław Chodecki, jednocześnie starosta generalny ruski. W przypadku poinformowania hetmana o nieprzyjacielu, ten miał wyprowadzić wojsko z miasta (czytaj: z obozu pod miastem) i założyć obóz, w którym koncentrowałaby się szlachta ruska⁶⁵. Nie posiadał natomiast wystarczająco wojska, gdyż już na początku września było wiadomo, że nieopłaceni zaciężni porzucili swe pozycje na Rusi i zaczęli pustoszyć posiadłości, na jakie natrafili w drodze do Małopolski⁶⁶.

Chodecki w owym czasie dysponował jedynie dwiema rotami. Pierwsza to konny oddział rotmistrza Michowskiego, który w październiku zaczął zdobywać żold na miejscowej ludności. Druga to piechurzy dowodzeni przez Sokołowskiego, stacjonujący w Kamieńcu. Stosunki z Mołdawią były napięte. We wrześniu 1502 r. gospodar Stefan znacznie poszerzył tereny swego państwa, zajmując Pokucie wraz ze sporą liczbą prywatnych posiadłości Chodeckich. W odpowiedzi na to król Aleksander wysłał 24 października z Litwy dworzanina Jana Kotowicza ze specjalnymi instrukcjami do wojewody ruskiego Jana Buczackiego, starosty generalnego krakowskiego i starosty sanockiego Mikołaja Kamienieckiego oraz do wojewody bełskiego Stanisława Kmity z rozkazem gromadzenia wojska i szlachty pod Lwowem. Samemu Chodeckiemu, w obawie przed zdradą części mieszczan, zalecano też wprowadzić do Lwowa pospolitaków, aby dzięki temu znajdowało się tutaj „więcej szlachty niż mieszczan”⁶⁷. Dnia 31 października 1502 r. hetman Chodecki pisał do króla, że cała obrona potoczna liczyła 500 żołnierzy i że wojska jest zbyt mało dla obrony całej Rusi i Podola. Chodecki informował również króla o tym, że prosił już kardynała Fryderyka o przesłanie do miasta piechoty, gdyż sami mieszczanie nie zdołają go obronić⁶⁸. Namiestnik króla w Polsce, kardynał Fryderyk, zarządził zwołanie pospolitego ruszenia z ziem krakowskiej, sandomierskiej i lubelskiej oraz ziem ruskich. Co do zaciężnych, to udało się zebrać tylko 500 jeźdźców

⁶⁵ M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 94.

⁶⁶ Z. Spieralski, *Z dziejów wojen polsko-mołdawskich*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1965, t. XI, cz. 2, s. 87.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 91.

⁶⁸ *Acta Alexandri Regis Poloniae, Magni Ducis Lithuaniae etc. (1501–1506)*, [w:] *Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia*, t. XIX, wyd. F. Papée, Kraków 1927, s. 173–175, nr 120; Z. Spieralski, *Z dziejów wojen...*, s. 92–93; L. Fac, *Stanisław z Chodcza...*, s. 216; M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 132–133.

z Mikołajem Krezą na czele⁶⁹. Lecz tym razem do wojny nie doszło, z Mołdawią prowadzono pertraktacje⁷⁰.

Trwające rokowania postanowiono wzmocnić demonstracją wojskową. We wrześniu 1503 r. król Aleksander Jagiellończyk razem z liczącym 500 konnych oddziałem dworzan wielkoksiążęcych oraz takiej samej wielkości konnym oddziałem dworzan królewskich planował wybrać się do Lwowa⁷¹. Obrona potoczna liczyła wówczas 2000 zbrojnych. Król nalegał też na szybsze ściąganie podatków i pisał do podskarbiego Szydłowieckiego, żeby zaciągnął większy oddział zaciężnych i przyprowadził ich do Lwowa. Nic z planowanej wyprawy nie wyszło, pertraktacjom też nie było końca, aż 4 lipca 1504 r. Stefan Wielki zmarł⁷².

Latem 1504 r. zaczęły się przygotowania do nowej wojny z Mołdawią. W dniu 17 lipca król wydał uniwersał do miast koronnych z rozkazem wystawiania wozów wojennych i dostarczenia ich do obozu pod Lwowem, lecz i tym razem do wyprawy nie doszło⁷³.

Wiosną–latem 1505 r. na sejmie radomskim przyjęto propozycję hospodara Bogdana poślubienia Elżbiety Jagiellonki. W geście dobrej woli Bogdan wyprowadził swe wojska z Pokucia. Natomiast na lato był przewidywany atak tatarski, lecz nie wiadano, na jakim kierunku miałyby to uderzenie nastąpić: na Ruś koronną czy na litewski Wołyń. Postanowiono więc zgromadzić 5000 żołnierzy w rejonie Lwowa lub Łucka, lecz z powodów braków finansowych do realizacji tego projektu nie doszło⁷⁴.

⁶⁹ Z. Spieralski, *Z dziejów wojen...*, s. 92.

⁷⁰ Z Pokucia Mołdawianie wycofali się dopiero we wrześniu 1505 r. na mocy projektu małżeństwa siostry Aleksandra Jagiellończyka z hospodarem Bogdanem. Natomiast gdy w 1506 r. do ślubu nie doszło, to Mołdawianie ponownie zajęli ten region, najazdy zaś mołdawskie na Podole rozgorzały z nową siłą, co doprowadziło do wojny 1506 r. *Ibidem*, s. 89–90; M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 133–136.

⁷¹ M. Neyman, K. Pietkiewicz, *Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio itinerariumas (1492 m. birželis. 1506 m. rugpjūtis), Lietuvos istorijos metraštis. 1995*, Vilnius 1996.

⁷² Z. Spieralski, *Z dziejów wojen...*, s. 97–103.

⁷³ *Ibidem*, s. 104.

⁷⁴ *Acta Alexandri...*, s. 498–502. Z. Spieralski, *Z dziejów wojen...*, s. 108.

Mobilizacja wojska na wojnę z Mołdawią w 1506 r.

Do pojednania dynastycznego Jagiellonów z Muszatowiczami nie doszło, toteż w związku z ponownym zajęciem Pokucia przez Bogdana we wrześniu 1506 r.⁷⁵, podniesiono liczebność obrony potocznej do 2500 jazdy i 600 piechoty⁷⁶. Wybierając się na wyprawę pokucką, hetman wielki koronny Mikołaj Kamieniecki zabrał kilka dział ze Lwowa⁷⁷. Z tego też roku mamy informacje o tamtejszej załodze piechoty, lecz nie można doprecyzować jej liczebności oraz wskazać dowódcy. W tym roku w służbie królewskiej przebywało trzech rotmistrzów piechoty: Szymon Kulawy, Jan Kałusz i Jarosz⁷⁸. Pierwsi dwaj zostali odnotowani ze swymi rotami we wrześniu 1506 r. we Lwowie, gdzie odbywała się wypłata żołdu w monecie i suknie dla ich ludzi i koni (roty te liczyły po 200 porcji i po 6 koni)⁷⁹. Obie te roty wzięły udział w wyprawie, o czym świadczą wypłaty, jakie odebrali ich żołnierze pod Ostrowcem, Rohatynem, Haliczem i Czeszybiesami⁸⁰. W dniu 27 listopada, już po zakończeniu wyprawy, we Lwowie odnotowano też wypłatę dla roty Kałusza⁸¹. Natomiast Jarosz ze swymi ludźmi przebywał na stałe w Kamieńcu. Wiadomo tylko, że w wyprawie wzięło też udział 30 piechurów ze składu garnizonu lwowskiego (*triginta peditibus de Leopolis*), gdyż odnotowano dla nich wypłatę 30 fl. żołdu pod Rohatynem⁸². Oddział ten pełnił prawdopodobnie rolę straży dla lwowskiej artylerii – wiadomo, iż Kamieniecki wypłacił puszkarzom 40 fl.⁸³

Już od lipca 1506 r. w mieście gromadziła się też jazda obrony potocznej. Pierwszy ze swymi husarzami przybył tutaj rotmistrz Leonardo, który otrzymywał wypłatę żołdu w dniach 16 i 27 lipca⁸⁴. We wrześniu dołączyły roty Feliksa Brzes-

⁷⁵ Najnowszy artykuł na ten temat: A. Gładysz, *The Polish-Moldavian Conflict (1506)*, [w:] *War in History. The History of Polish and General Military Science*, ed. A. Niwiński, Lublin 2017, s. 85–102.

⁷⁶ Z. Spieralski, *Z dziejów wojen...*, s. 116.

⁷⁷ M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 134.

⁷⁸ Listy przypowiednie dla danych rot zostały wystawione w listopadzie 1505 r. dla Jarosza (załoga kamieniecka) oraz w lutym i marcu 1506 r. dla Szymona Kulawego i Jana Kałusza. AGAD, Metryka Koronna [dalej: MK], sygn. 22, k. 17, 85, 87; *Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codocibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, pars 3 (*Alexandri regis tempora complectens [1501–1506]*), wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1908 [dalej: MRPS], nr 2468, 2700, 2871.

⁷⁹ AGAD, ASK, O. 86, sygn. 6a, k. 13v–14v, 15–16.

⁸⁰ Z. Spieralski, *Z dziejów wojen...*, s. 118, przyp. 396.

⁸¹ AGAD, ASK, O. 86, sygn. 6a, k. 16.

⁸² *Ibidem*, k. 53v, 58v.

⁸³ *Ibidem*, k. 50v; Z. Spieralski, *Z dziejów wojen...*, s. 116.

⁸⁴ AGAD, ASK, O. 86, sygn. 6a, k. 11v.

kiego (200 koni)⁸⁵, Piotra Oleskiego (100 koni)⁸⁶, Przedbora Rudzkiego (200 koni)⁸⁷ oraz husarze Wacława Hracza (80 koni)⁸⁸. Roty te wzięły udział w wyprawie pokuckiej.

Mobilizacja w 1508 r.

Po Stanisławie Chodeckim wojskiem we Lwowie dowodził kolejny hetman polny – Jan Kamieniecki. W maju 1508 r. w mieście odbywały się zaciągi do jazdy zaciężnej. Zwerbowano wówczas 83 towarzyszy z pocztami o liczebności 469 koni. Sam poczet hetmana Kamienieckiego, starosty buskiego liczył 15 koni z żołdem po 10 fl. Pozostałym jeźdźcom zapłacono tradycyjnie po 6 fl. Wśród nowo zaciągniętego wojska była obecna 50-konna rota Jakuba Strusia⁸⁹. Podczas letniego najazdu tatarskiego w 1508 r., zgodnie z wytycznymi ordynacji z 1502 r., hetman został zaalarmowany przez straż przednią rozmieszczoną w Winnicy, więc wyprowadził „z miasta” 500 jeźdźców i wyruszył do Międzyboża. Tam połączył swe siły ze szlachtą podolską, z którą pomaszerował na północny zachód, gdzie dołączyły siły litewskie. Dnia 23 lipca 1508 r. pod Woronowem rozbił wojsko tatarskie, po czym triumfalnie wrócił do Międzyboża⁹⁰.

Mobilizacja wojska na wojnę z Mołdawią 1509 r.

W końcu czerwca 1509 r. doszło do groźnego najazdu mołdawskiego. Gospodar Bogdan III Ślepy najpierw bezskutecznie obległ Kamieniec, później udał się pod Halicz, którego też nie udało mu się zdobyć. Nie zważając na niepowodzenia, Bogdan postanowił uderzyć w samo serce Rusi – we Lwów, na który po nieudanym oblężeniu Halicza ruszył z wojskiem i artylerią. Zdaniem A. Gładysza właśnie podczas tego marszu zdobyto i spalono Rohatyn (6 lipca). Po tym sukcesie, około 12 lipca dotarł pod mury samego Lwowa, zajął pobliskie wzgórza i zaczął ostrzelać miasta z artylerii. Oblężenie trwało trzy dni, na miasto przypuszczono kilka szturmów, które zostały odparte przez obrońców, w tym przez okoliczną szlachtę i chłopów uzbrojonych w kosy. Przełom w oblężeniu nastąpił po zniszczeniu większego mołdawskiego działła, które zostało rozerwane pociskiem wypuszczonym z celnego działła

⁸⁵ *Ibidem*, k. 8v.

⁸⁶ *Ibidem*, k. 13.

⁸⁷ *Ibidem*, k. 9.

⁸⁸ *Ibidem*, k. 11.

⁸⁹ *Ibidem*, O. 85, sygn. 7, k. 2–15.

⁹⁰ M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 108.

miejskiego. Po tym wszystkim gospodar odstąpił od miasta i udał się na Pokucie, gdzie zostawił swe załogi⁹¹.

Po tych wydarzeniach nadszedł czas na odwet Jagiellonów. Przed kampanią mołdawską 1509 r. wojsko koncentrowano na polach wokół miasta. Część pospolitego ruszenia gromadziła się też pod Gródkiem. Reszta wojska zbierała się pod Glinianami, w obozie pod Przegnojowem oraz pod Lwowem⁹². Zdaniem M. Plewczyńskiego udało się zmobilizować 20 000 wojska, z kolei Krzysztof Gryglewski szacuje, że mogło ono liczyć od 5000 do 10 000⁹³. W dniu 24 sierpnia do miasta przybył król Zygmunt Stary, lecz z powodu choroby przekazał dowodzenie wielkiemu hetmanowi koronnemu Mikołajowi Kamienieckiemu⁹⁴. Jak pisał M. Strykowski, „bardzo wiele podgorskiej, ruskiej, podolskiej i polskiej szlachty do niego przebyło”⁹⁵.

W skład tego wojska, oprócz pospolitego ruszenia, miało wchodzić 1100 żołnierzy jazdy zaciężnej. Były to roty pod dowództwem Jakuba Morawca (200 koni), Stanisława Dołuskiego (200 koni), Turka (Łackiego, 200 koni), Węgorzewskiego (300 koni) i Łukasza Węgra (Luboszwarckiego, 100 koni)⁹⁶ oraz stukonna rota husarska Miklasza Raca⁹⁷. Oddziały te miałyby wspomagać jazdę „kadrową” z obrony potocznej, której etatowa liczba wynosiła 700 jeźdźców⁹⁸. Nie mamy na jej temat

⁹¹ B. Wapowski, „*Historia Polaków*” część ostatnia (1480–1535), wyd. i przeł. K. Jasińska-Zdun, Kraków 2024, Folia Jagiellonica. Fontes XLI, s. 141; *Moldawsko-polskaia letopis 1385–1564 gg.*, [w:] *Slaviano-moldawskie letopisi XV–XVI vv.*, izd. F. Grekul, Moskwa 1976, s. 111; A. Gładysz, *Kampania Bogdana III Jednookiego w Polsce w 1509 r. a obrona Rohatyna*, [w:] *Mity i legendy w polskiej historii wojskowości*, red. W. Caban, J. Smoliński, J. Żak, Kielce 2014, s. 84–85; K. Niemczyk-Wiśniewska, *Stosunki polsko-moldawskie w kontekście relacji z Węgrami i Turcją na przełomie XV i XVI wieku*, Katowice 2025, s. 131–132.

⁹² A. Gładysz, *Wyprawa odwetowa hetmana Mikołaja Kamienieckiego do Mołdawii w 1509 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2023, nr 4(286), s. 18.

⁹³ M. Plewczyński, *Obertyn 1531*, Warszawa 1994, s. 74; K. Gryglewski, *Uwagi dotyczące kampanii mołdawskiej Mikołaja Kamienieckiego w 1509 roku*, [w:] *Vade Nobiscum*, t. XXII (*Studia z wieków dawnych*), red. idem, J. Kuliś, J. Pisarski, C. Wiśniewski, Łódź 2021, s. 66.

⁹⁴ *Acta Tomicianana. Epistolarum, legationum, responsorum, actionum et rerum gestarum Serenissimi Principis Sigismundi Primi regis Poloniae Magni Ducis Lithuaniae per Stanislaum Górski canonicum Cracoviensem et Plocensem collectarum*, t. I, wyd. S. Gorski, Poznań 1852, s. 45–46; H. Lulewicz, *Litewskie chorągwie dworzańskie (dworskie) w wyprawie mołdawskiej 1509 r.*, [w:] *Spółeczeństwo polskie i wojsko*, red. K. Maksymiuk, D. Wereda, A. Zawadzki, Siedlce 2016, s. 23, 25.

⁹⁵ M. Strykowski, *Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkich Rusi*, t. II, wyd. M. Malinowski, Warszawa 1846, s. 355.

⁹⁶ AGAD, MK, sygn. 24, k. 143v; MRPS, pars 4, vol. II, nr 9081, 9082.

⁹⁷ AGAD, MK, sygn. 23, k. 658; MRPS, pars 4, vol. I, nr 654.

⁹⁸ A. Gładysz, *Jedna, czy dwie chorągwie nadworne Zygmunta I w kampanii mołdawskiej 1509 r.?*, [w:] *Na z góry upatrzonych pozycjach*, red. B. Międzybrodzki, Zabrze 2011, s. 100.

żadnych informacji, możliwe, że część pocztów towarzyszy z obrony potocznej walczyło razem z dworzanami. Wskazują na to nazwiska żołnierzy w księdze wypłat dla dworzan z lata 1509 r. (np. Uriela Zaporskiego)⁹⁹. W literaturze można spotkać informację, że jazdą dowodziło 28 rotmistrzów, a piechotą 22, lecz nie znajduje to potwierdzenia w źródłach¹⁰⁰.

Liczba piechoty zaciężnej wynosiła 3050 porcji oraz 39 koni¹⁰¹. Była to liczba etatowa, zatem faktycznie piechurów mogło być mniej. Dużymi rotami dowodzili Jan Kałusz i Szymon Kulawy (po 600 porcji żołdu i 5 koni) oraz Jan Spergalt (300 porcji, 4 konie). Typowej wielkości były rotacje Jana Suchodolskiego (200 porcji i 4 konie) oraz Piotra Szalonego, Mikołaja Hynka, bliżej nieznanego Kaźmierzowskiego, Jana Szczerbatego i Jana Flaszki (po 200 porcji i 3 konie). Mniejszymi oddziałami dowodzili Jakub Trzebieński (150 porcji i 2 konie)¹⁰², Piotr Sołtys oraz Marcin Hynek (po 100 porcji i 2 konie)¹⁰³.

Rachunki królewskie z początku września odnotowują obecność w wojsku 900 *decenariis*, czyli jeźdźców starszego typu – kopijników i strzelców (*nonigentes equitibus decenariis*), którym we Lwowie wypłacono zaliczkę po 2 fl. Przy tej zapisce jest też informacja o wypłacie po 2 fl. dla żołnierzy ze stukonnej rotacji rackiej Łukasza Luboszwarskiego¹⁰⁴. Znajduje się tam również wzmianka o wypłacie po 1 fl. dla 3050 piechurów oraz 38 koni rotmistrzowskich w piechocie¹⁰⁵. Odnotowano też stukonną rotację Prokicza (lub Goluńskiego?)¹⁰⁶. Wypłacano różne kwoty dla dowódcy zaciężnych Czurnina (*campiductor*), wojewody podolskiego Ottona Chodeckiego, Piotra – wojewody mołdawskiego, oraz dworzan i pokojowców¹⁰⁷.

⁹⁹ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 8, k. 56.

¹⁰⁰ Informacja o rotmistrzach jazdy i piechoty wspomnianych przez M. Plewczyńskiego i A. Gładysza jest oparta na materiałach rozliczeń z rotmistrzami za wojnę z Moskwą w 1508 r., a więc nie jest poprawna. W świetle źródeł (przede wszystkim listów przypowiedniczych oraz ksiąg dworzan) widać, że w wyprawie nie wzięli udziału wszyscy z wyżej wspomnianej listy. Cf. M. Plewczyński, *Materiały do zagadnienia liczebności i organizacji wojska polskiego w latach 1506–1572*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1988, t. III, s. 308, 317; A. Gładysz, *Wyprawa odwetowa...*, s. 16 i 17, przyp. 23, 26–27.

¹⁰¹ A. Gładysz, *Wyprawa odwetowa...*, s. 17.

¹⁰² Wypłata żołdu jego rocie 18 VII 1509 r., AGAD, ASK, RK, sygn. 36, k. 35.

¹⁰³ AGAD, MK, sygn. 24, k. 143v; MRPS, part 4, vol. II, nr 9083; A. Gładysz, *Wyprawa odwetowa...*, s. 17.

¹⁰⁴ AGAD, ASK, RK, sygn. 36, k. 37–37v.

¹⁰⁵ *Ibidem*, k. 37v.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*, k. 37v–38.

Na tę wyprawę wyruszyły też wozy wyposażone w żywność, narzędzia i sprzęt inżynierski oraz straż ich pilnująca, wystawione przez miasta królewskie¹⁰⁸. Były zapewne wśród nich także wozy ze Lwowa, gdyż miasto było zobowiązane do wystawiania wozów wojennych (*bellum currus*), o czym świadczy wzmianka w rejestrze miast królewskich zobowiązanych do tego z lat 1509–1511¹⁰⁹. Ponadto z miasta zabrano liczną artylerię, którą dowodzić miał Dobiesław Chmielecki¹¹⁰.

W skład armii weszła też królewska chorągiew nadworna. Jej wielkość nie była stała¹¹¹. A. Gładysz, opierając się na zapisach z grudnia i niektórych z września 1509 r., oblicza jej liczebność na 300–301 koni¹¹². Taką liczbę znajdziemy też w rachunkach królewskich, w których 18 lipca została odnotowana wypłata dla 301-konnego oddziału dworzan stacjonującego na Rusi – po 6 fl. na konia¹¹³. Z kolei zapisy z księgi wydatków na poczty dworskie, poprzedzającej chronologicznie powyższe wzmianki, wyraźnie wskazują, iż znaczna liczba dworzan znajdowała się we Lwowie już od 13 lipca 1509 r. Część pocztów przybyła do miasta z Podola (np. poczty Macieja Wassowicza, Girzyka Troski, Tworowskiego, Działyńskiego) i tu uzupełniały swoje straty w koniach¹¹⁴. W rachunkach królewskich znajdziemy też wzmiankę o wypłacie 31 fl. dla *curiensibus* [...] *et sextariis* za drugi kwartał roku, co by wskazywało, że poczty dworzan już od pewnego czasu działały w jednym zgrupowaniu z zaciężnymi z obrony potocznej¹¹⁵. Świadczą o tym i wypłaty odszkodowań dla dworzan *in Podoliam*, np. 348 fl. z wiosny 1509 r.¹¹⁶ W obliczu nadchodzącej wyprawy niektóre poczty dodatkowo zwiększały swoją liczebność o 1–2 konie, co dało dodatkowych 39 koni. Z dnia 1 sierpnia mamy też informacje o wypłacie dla 460 *equos curiensibus* po 10 fl.¹¹⁷ Można więc stwierdzić, że w obozie pod Lwowem przebywało 114 dworzan oraz towarzyszy z obrony potocznej,

¹⁰⁸ W latach 1509–1512 do dostarczania wozów zobowiązane było 198 miast królewskich. K. Pułaski, *Wojna Zygmunta I-go z Bobdanem wojewodą mołdawskim w 1509 r.*, „Biblioteka Warszawska” 1877, t. I, z. 2, s. 232–255, s. 246; J. Szymczak, *Zbrojna eskorta miejskich wozów wojennych w Polsce w XV–XVI w.*, „Studia z Dziejów Średniowiecza” 2016, nr 20, s. 283, 286.

¹⁰⁹ *Civitates et opida regalia ad bellum currus expedientes*, [w:] *Rejestr wozów skarbnych od miast i miasteczek Rzeczypospolitej koronnych na wyprawę wojenną roku 1521 dostarczonych*, wyd. C. Biernacki, Kraków 1886, s. 5.

¹¹⁰ K. Pułaski, *op. cit.*, s. 246; L. Walkiewicz, *op. cit.*, s. 30–53.

¹¹¹ Cf. AGAD, ASK, RK, sygn. 35.

¹¹² *Ibidem*, O. 85, sygn. 9; A. Gładysz, *Jedna...*, s. 97.

¹¹³ AGAD, ASK, RK, sygn. 36, k. 36.

¹¹⁴ *Ibidem*, O. 85, sygn. 8, k. 48, 70, 98, 108.

¹¹⁵ *Ibidem*, RK, sygn. 36, k. 36.

¹¹⁶ *Ibidem*, sygn. 35, k. 10.

¹¹⁷ *Ibidem*, k. 11.

zaś liczba koni w ich pocztach po 14 sierpnia wynosiła 619. Średnia liczba wierzchowców w ich pocztach wynosiła wówczas 5,1¹¹⁸.

W obozie pod Lwowem znaleźli się też rotmistrzowie, którzy służyli na wojnie z Moskwą w 1508 r. Niektórzy z nich, jak Stanisław Hynek (15 koni), Janusz Świerczowski (13 koni), Jakub Węgorzewski (12 koni)¹¹⁹ oraz Jan Hynek (12 koni), mieli nieproporcjonalnie liczne poczty, porównywalne z pocztami Szydłowieckich (po 12 koni)¹²⁰. Nie oznacza to, że w wyprawie wzięli udział wszyscy dworzanie Zygmunta, gdyż część z nich musiała zostać przy chorym królu we Lwowie. Dowódcą chorągwi był dworzanin Jan Tworowski, pełniący funkcję hetmana nadwornego¹²¹.

Do Lwowa z Litwy przybyła również wielka chorągiew hospodarska (416 koni)¹²², poczty ochotnicze panów litewskich (137 koni)¹²³ oraz dwie chorągwie ochotnicze (135 i 119 koni) pod dowództwem niejakiego Teskiego¹²⁴ oraz kniazia Hleba Prońskiego¹²⁵. Jak podawał Henryk Lulewicz, ogólna liczba koni w pocztach litewskich wynosiła 807, przy czym największe poczty, jak te 80-konne marszałka Jana Litawora, kniazia Siemiona Czartoryskiego czy 60-konny panów wileńskich Jana i Jerzego Radziwiłłów, miały wielkość prawdziwych chorągwi. Przebywali tu też czescy i niemieccy najemnicy pod dowództwem hetmana zaciężnych Czecha Bohumiła Czernina¹²⁶.

Prawdopodobnie 10 września wojsko polskie pod dowództwem Mikołaja Kamienieckiego, z liczną artylerią, wymaszerowało ze Lwowa i udało się na Pokucie i dalej na Suczawę¹²⁷. Po zwycięskiej kampanii, w toku której doszło do bitwy pod Chocimem 4 października 1509 r., armia powróciła do Lwowa. Działo się to raczej w pierwszej połowie października, gdyż z dnia 23 października 1509 r. mamy

¹¹⁸ *Ibidem*, O. 85, sygn. 8, k. 2v–220v. Cf. A. Gładysz, *Jedna...*, s. 94–97.

¹¹⁹ Jakub Węgorzewski był wśród tych sześciu rotmistrzów, którzy otrzymali listy przypowiednie 19 lipca. Miał on dowodzić chorągwią o liczebności 300 koni. AGAD, MK, sygn. 24, k. 143v; MRPS, pars 4, vol. II, nr 9082.

¹²⁰ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 8, k. 2v, 4, 26, 81, 103.

¹²¹ A. Gładysz, *Jedna...*, s. 99.

¹²² H. Lulewicz, *op. cit.*, s. 28, 32.

¹²³ *Ibidem*, s. 29, 33–34.

¹²⁴ Teskiego identyfikowano z Piotrem Oleskim (K. Pułaski, *op. cit.*, s. 248–249, przyp. 1; M. Plewczyński, *Materiały...*, s. 317; A. Gładysz, *Wyprawa odwetowa...*, s. 16; idem, *Jedna...*, s. 98), ostatnio zaś H. Lulewicz (*op. cit.*, s. 29, 35) powiązał go z kniazem Iwanem Seńskim.

¹²⁵ H. Lulewicz, *op. cit.*, s. 30, 36.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 32–36.

¹²⁷ A. Boldyrew, *op. cit.*, s. 307–308; idem, *Pochody wojenne polskich wojsk zaciężnych w pierwszej połowie XVI w. (ze szczególnym uwzględnieniem piechoty)*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne” 2011, t. XII, z. 2, s. 13–15; K. Gryglewski, *op. cit.*, s. 62; K. Łopatecki, A. Boldyrew, *op. cit.*, s. 407.

informacje o wydaniu tzw. „odpraw” dla dworzan wielkksiążęcych, zaś wypłacanie należności przez marszałka i sekretarza Iwana Sapiehę zaczęto już 6 października¹²⁸. Na powrót wojska czekał król Zygmunt ze swym dworem, który już 26 listopada wrócił do Krakowa¹²⁹.

Stacjonowanie wojsk obrony potocznej we Lwowie w latach 1511–1520

W maju 1511 r. w mieście stacjonowały oddziały jazdy hetmana polnego Jana Tworowskiego oraz strażnika polnego Stanisława Lanckorońskiego. Świadczą o tym zapisy w księdze żołdu, wzmiankujące Lwów jako jedno z miejsc, w których dokonywano wypłat żołdu¹³⁰. Liczebność jazdy obrony potocznej wówczas spisanej wyniosła 2937 koni¹³¹.

W kwietniu 1512 r. w związku z wielkim najazdem tatarskim pod Lwowem zgromadzono około 4000 wojska. Jak podaje M. Plewczyński, był to liczący 70 koni oddział dworzan, 1962 jazdy zaciężnej, 300 piechurów rotmistrza Piotra Szalonego, poczty ochotnicze panów koronnych oraz pospolite ruszenie szlachty ruskiej i nieliczna artyleria¹³². W dniu 24 kwietnia 1512 r. z obozu lwowskiego wojsko pod dowództwem hetmana wielkiego Mikołaja Kamienieckiego, strażnika polnego Stanisława Lanckorońskiego oraz marszałka wielkiego koronnego Stanisława Chodeckiego wyruszyło w pole. Dnia 27 kwietnia siły polskie połączyły się pod Wiśniowcem z wołyńskimi oddziałami hetmana Konstantego Ostrońskiego, a dzień później w bitwie pod Łopuszmem połączone wojsko jagiellońskie pogromiło Tatarów i uwolniło jasyr¹³³.

W 1513 r. we Lwowie dwukrotnie wypłacano żołd dla 300-konnego oddziału jazdy pod dowództwem hetmana Jana Tworowskiego. Pierwszą ratę wypłaty (po 1 fl.) wojsko dostało około 3 czerwca¹³⁴. Drugą po wyprawie do Międzyboża 21 grudnia 1513 r.¹³⁵

¹²⁸ H. Lulewicz, *op. cit.*, s. 27.

¹²⁹ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 11, k. 61v–124v.

¹³⁰ L. Kolankowski pisał o 2980 jazdy, lecz badacz ten zapewne wliczył do tego 37 koni z poczty: Mikołaja Łapki (6 koni), Kacpra Bogusza (7 koni), Jana i Andrzeja Boratyńskich (po 12 koni) spisanych w Krakowie. AGAD, ASK, O. 85, sygn. 11, k. 127–127v. *Cf.* L. Kolankowski, *op. cit.*, s. 145.

¹³¹ M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 112.

¹³² *Ibidem*, t. I, s. 112–119; L. Fac, *Stanisław z Chodcza...*, s. 218; K. Łopatecki, A. Boldyrew, *op. cit.*, s. 407.

¹³³ AGAD, ASK, O. 85, sygn. 12, k. 96–97.

¹³⁴ *Ibidem*, k. 99–100v.

¹³⁵ B. Wapowski, *op. cit.*, s. 251; M. Bielski, *Kronika polska*, t. II, wyd. K.J. Turowski, Sanok 1856, s. 1008; M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 125.

W lipcu 1519 r. ziemie lwowska, bełska, chełmska i lubelska stały się ofiarami groźnego najazdu tatarskiego, na czele którego stał syna chana – Bogatyr¹³⁶. Niestety nie wiemy nic o obecności wojsk polskich we Lwowie w owym czasie, lecz raczej wzorem lat ubiegłych właśnie Lwów stał się centrum doraźnych zaciągów oraz mobilizacji szlachty. W tym czasie cała obrona potoczna pod dowództwem Jana Tworowskiego na Rusi i Podolu liczyła 2000 jazdy i 300 piechoty. Po pogromie sił jagiellońskich pod Sokalem (2 VIII 1519) do miasta sprowadzono ciała poległych rotmistrzów, w tym chorążego lwowskiego Fryderyka Herburta, Boratyńskiego, Fredry, Strusia oraz znaczniejszych szlacheiców. Tu też przeprowadzono uroczystości pogrzebowe i pochowano ich w miejscowych kościołach¹³⁷.

Wiosną 1520 r. we Lwowie odbyła się narada senatorów i dowódców wojskowych, którzy mieli znaleźć rozwiązanie pozwalające poprawić skuteczność obrony ziem ruskich po porażce pod Sokalem. Wynikiem dyskusji był nowy plan rozmieszczenia wojsk. Postanowienia zjazdu zostały potwierdzone przez króla Zygmunta, przebywającego wówczas w Toruniu, 28 kwietnia 1520 r. Tak powstała tzw. „ordynacja obrony Rusi” lub „ordynacja lwowska”. Między innymi w myśl tej ordynacji w rejonach dookoła Lwowa należało koncentrować wojska w przypadkach większego zagrożenia¹³⁸. Jak zaznaczają K. Łopatecki oraz A. Bołdyrew, według tej ordynacji „węzeł lwowski” miał być miejscem rozlokowania obozów z piechotą i artylerią¹³⁹.

Podsumowanie

Podsumowując, należy stwierdzić, że Lwów jako najważniejsze i największe miasto królewskie na całych ziemiach ruskich nie tylko odpierał wrogie ataki (1498 – dwukrotne ataki Turków, 1500 – najazd tatarski na przedmieścia, 1509 – oblężenie miasta przez Mołdawian), lecz sam występował jako miejsce koncentracji oraz baza logistyczna dla wojsk polskich, zarówno podczas działań obronnych, jak i zaczepnych. Przy tym, żeby „odciążyć” Lwów, który sam nie mógł wyżywić stacjonujących tam wojsk, wojska rozlokowywano też w obozach dookoła innych pobliskich miast, jak Gliniany, Gródek, Rohatyn, Olesko czy Założce. Na danym etapie badań jeszcze nie możemy mówić o istnieniu stałego garnizonu złożonego z piechurów zaciężnych. Wzmianki o piechurach lwowskich, w odróżnieniu od kamienieckich,

¹³⁶ B. Wapowski, *op. cit.*, s. 251; M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 125.

¹³⁷ M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość...*, t. I, s. 277–278; A. Bołdyrew, *Piechota...*, s. 298; M. Janicki, *Pochówki i pamięć poległych (XIV–XVII w.)*, „Napis. Pismo poświęcone literaturze okolicznościowej i użytkowej” 2001, seria VII, s. 64.

¹³⁸ K. Łopatecki, A. Bołdyrew, *op. cit.*, s. 406–407.

¹³⁹ *Ibidem*.

są epizodyczne. Wojsko polskie w mieście reprezentowali dworzanie królewscy ze swymi pocztami, przebywający tutaj okazjonalnie, np. podczas wizyt króla (1470, 1485, 1497) lub okresowo, np. w momentach szczególnego zagrożenia dla miasta (1497–1500). W obozach pod miastem, w różnej liczbie, stacjonowała też jazda obrony potocznej (w latach 1497–1500, 1502, 1506, 1508, 1509, 1511–1512, 1513), a także roty piesze (1497, 1506, 1509). Większe zastępy wojska reprezentowane były przez pospolite ruszenie, które także zwoływano i rozlokowywano w obozach dookoła miasta (1485, 1487, 1497, 1502, 1509, 1512). Widziało miasto też wojska litewskie (1491), dworzan wielkksiążęcych z dworu litewskiego (1509) czy gości bardziej egzotycznych w tej krainie, jak sprzymierzonych z Polską Krzyżaków (1497).

Bibliografia (Bibliography)

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [AGAD]

Archiwum Skarbu Koronnego [ASK]

O. 85, Rejestry Popisowe Wojska Koronnego, sygn. 2–3, 7–8, 11, 12

O. 86, Rachunki z przychodów i wydatków na potrzeby wojska, sygn. 2, 6a

1, Rachunki królewskie [RK], sygn. 35–36, 338

Metryka Koronna [MK], sygn. 22–24

Źródła drukowane

Acta Alexandri Regis Poloniae, Magni Ducis Lithuaniae etc. (1501–1506), [w:] *Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia*, t. XIX, wyd. F. Papée, Kraków 1927.

Acta officii consistorialis Leopoliensis antiquissima, wyd. W. Rolny, cz. 2 (1490–1498), Lwów 1930, Zabytki Dziejowe, t. III.

Acta Tomiciana. Epistolarum, legationum, responsorum, actionum et rerum gestarum Serenissimi Principis Sigismundi Primi regis Poloniae Magni Ducis Lithuaniae per Stanislausm Górski canonicum Cracoviensem et Plocensem collectarum, t. I, wyd. S. Gorski, Poznań 1852.

Bielski M., *Kronika polska*, t. II, wyd. K.J. Turowski, Sanok 1856.

Długosz J., *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. XII (1462–1480), przekł. J. Mrukówna, Warszawa 2009.

- Liboryusz Naker 1497 r.*, [w:] *Cudzoziemcy w Polsce*, wyd. X. Liske, Lwów 1876.
- Listy i akta Piotra Myszkowskiego, generalnego starosty ziem ruskich króla Jana Olbrachta*, wyd. A. Pawiński, Kraków 1898.
- Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, pars 3–4, vol. II–IV, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1908–1912.
- Moldawsko-polskaia letopis 1385–1564 gg.*, [w:] *Slaviano-moldawskie letopisi XV–XVI vv.*, izd. F. Grekul, Moskva 1976.
- Rejestr wozów skarbnych od miast i miasteczek Rzeczypospolitej koronnych na wyprawę wojenną roku 1521 dostarczonych*, wyd. C. Biernacki, Kraków 1886.
- Strykowski M., *Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi*, t. II, wyd. M. Malinowski, Warszawa 1846.
- Wapowski B., „*Historia Polaków*” część ostatnia (1480–1535), wyd. i przeł. K. Jasińska-Zdun, Kraków 2024, Folia Jagiellonica. Fontes XLI.
- Wtargnienie do Galicyi w roku 1498. Z roczników Chodży Saad-ed-Dina, tomu drugiego*, [w:] *Collectanea z dziejopisów tureckich rzeczy do historii polskiej służących: z dodatkami objaśnień potrzebnych i krytycznych uwag: z wizerunkami odbijanemi na kamieniu*, wyd. J. Sękowski, t. I, Warszawa 1824.

Opracowania

- Adamczyk J.L., *Fortyfikacje stałe na polskim przedmurzu od połowy XV do końca XVII wieku*, Kielce 2004.
- Bezv V., Bezv N., *Analiz dzherel ta prats prysviachenykh istorii oboronnykh sporud lvivskoho seredmistia*, „Fortyfikatsii” 2023, vyp. 18, s. 16–38. <https://doi.org/10.23939/fortifications2023.18.016>
- Bezv V., Bezv N., *Hipotetychna rekonstruktsiia na period XIII–XIV st. rozplanuvalnoi struktury ta arkhitektury Vysokoho oboronnoho muru u misti Lvovi*, „Fortyfikatsii” 2023, vyp. 19, s. 153–177. <https://doi.org/10.23939/fortifications2023.19.153>
- Bilushchak T., *Istoriia vyvchennia ukriplen Vysokoho Zamku u Lvovi*, [w:] *Arkheolohiia & Fortyfikatsiia Cerednoho Podniprovia. II vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia Kamianets-Podilskoho derzhavnogo istorychnoho muzeiu-zapovidnyka*, red. kol. V. Travinskyi i insh., Kamianets-Podilskyi 2012, s. 216–219.
- Bilushchak T., *Oboronni sporudy Lvova XIV–XVIII st.: istorychni doslidzhennia i zberezhenni pamiatky*, „Derzhava ta armiia: Visnyk Natsionalnoho universytetu Lvivska politekhnika” 2012, № 724, s. 68–74.
- Boldyrew A., *Piechota zaciężna w Polsce w pierwszej połowie XVI wieku*, Warszawa 2011.
- Boldyrew A., *Pochody wojenne polskich wojsk zaciężnych w pierwszej połowie XVI w. (ze szczególnym uwzględnieniem piechoty)*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne” 2011, t. XII, z. 2, s. 9–26.

- Chuchko M., *Kozmyn (1497): bukovynska peremoha Shtefana Velykoho*, Chernivtsi 2019.
- Czołowski A., *Historia Lwowa od założenia do roku 1600*, Lwów 1925.
- Fac L., *Południowo-wschodni teatr działań wojennych w latach 1497–1509. Działania wojenne i zagrożenia dla Rusi Czerwonej na przełomie XV i XVI w. (1497–1509)*, „Rocznik Przemyski” 2007, t. XLIII, z. 1, s. 53–86.
- Fac L., *Stanisław z Chodcza (Chodecki) zapomniany obrońca Przemyśla*, „Rocznik Przemyski” 2007, t. XLIII, z. 1, s. 211–222.
- Gładysz A., *Jedna, czy dwie chorągwie nadworne Zygmunta I w kampanii mołdawskiej 1509 r.?*, [w:] *Na z góry upatrzonych pozycjach*, red. B. Międzybrodzki, Zabrze 2011, s. 93–103.
- Gładysz A., *Kampania Bogdana III Jednookiego w Polsce w 1509 r. a obrona Rohatyna*, [w:] *Mity i legendy w polskiej historii wojskowości*, red. W. Caban, J. Smoliński, J. Żak, Kielce 2014, s. 78–87.
- Gładysz A., *The Polish-Moldavian Conflict (1506)*, [w:] *War in History. The History of Polish and General Military Science*, ed. A. Niwiński, Lublin 2017, s. 85–102.
- Gładysz A., *Wyprowadzenie hetmana Mikołaja Kamienieckiego do Mołdawii w 1509 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2023, nr 4(286), s. 13–37. [https://doi.org/10.32089/WBH.PHW.2023.4\(286\).0001](https://doi.org/10.32089/WBH.PHW.2023.4(286).0001)
- Grabarczyk T., *Firearms in the Equipment of Mercenary Troops of the Kingdom of Poland in 1471–1500*, „Fasciculi Archaeologiae Historicae” 2012, nr 25, s. 53–58.
- Grabarczyk T., *Funkcje obozu armii jagiellońskiej w XV wieku*, „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Historica” 2018, z. 101, s. 53–68. <https://doi.org/10.18778/0208-6050.101.04>
- Grabarczyk T., *Jazda zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2015.
- Grabarczyk T., *Piechota zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2000.
- Gryglewski K., *Uwagi dotyczące kampanii mołdawskiej Mikołaja Kamienieckiego w 1509 roku*, [w:] *Vade Nobiscum*, t. XXII (*Studia z wieków dawnych*), red. K. Gryglewski, J. Kuliś, J. Pisarski, C. Wiśniewski, Łódź 2021, s. 61–71. <https://doi.org/10.18778/8220-726-2.05>
- Janicki M., *Pochówki i pamięć poległych (XIV–XVII w.)*, „Napis. Pismo poświęcone literaturze okolicznościowej i użytkowej” 2001, seria VII, s. 59–77. <https://doi.org/10.18318/napis.2001.1.6>
- Kachor I., Kachor L., *Serednovichnyi Lviv. Fortyfikatsii*, Lviv 2009.
- Kałużny J., *Chorągiew nadworna królów Polski w latach 1447–1501*, [niepublikowana rozprawa doktorska], Łódź 2021.
- Kolankowski L., *Roty koronne na Rusi i Podolu 1492–1572*, „Ziemia Czerwieńska” 1935, R. I, z. 2, s. 141–174.
- Lazurko O., Shchnitsar M., Tkach Ye., Voitovych N., *Skhidna dilianka oboronnykh sporud serednovichnogo Lvova (za materialamy doslidzhen 2009 roku)*, „Arkhеолоhichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu” 2012, vyp. 14–15, s. 228–254.

- Lulewicz H., *Litewskie chorągwie dworzańskie (dworskie) w wyprawie moldawskiej 1509 r.*, [w:] *Spółczesność polskie i wojsko*, red. K. Maksymiuk, D. Wereda, A. Zawadzki, Siedlce 2016, s. 21–31.
- Łopatecki K., Bołdyrew A., *Półstale obozy wojskowe w Koronie jako nowa rzeczywistość społeczno-gospodarcza w okresie funkcjonowania obrony potocznej*, [w:] *Człowiek twórcą historii*, t. I (*Człowiek i praca w procesie modernizacji społecznej i gospodarczej*), red. C. Kukło, W. Walczak, Białystok 2024, s. 401–436.
- Markowski F., *Niski zamek we Lwowie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1972, t. XVII, nr 3, s. 177–209.
- Mishchenko A., Davydovych M., *Problema vidtvorennia vysokoho zamku XIII–XVII st. u Lvovi*, „Istoriia religii v Ukraini” 2016, vyp. 26, ch. 2, s. 639–653.
- Mohytych R., *Nyzkyi Zamok u Lvovi*, „Postup” 2000, № 24(468), s. 2.
- Mohytych R., *Nyzkyi zamok u Lvovi. Do pyttannia rekonstruksii pervisnoho vybliadu*, „Vіsnyk inst. Ukrzakhidproektrestavratsiia” 2000, ch. 11, s. 49–58.
- Mohytych R., *Zavershennia murovanykh stin u tverdyniakh ruskoho korolivstva druboi polo-vyny XIII stolittia*, „Kniazha doba: istoriia ta kultura” 2011, vyp. 4, s. 236–239.
- Nabiałek K., *Obsada zamków monarszych w Królestwie Polskim na przelomie sredniowiecza i epoki nowożytniej*, „Roczniki Historyczne” 2008, R. LXXIV, s. 113–156.
- Nalewajek A., *Curienses w służbie wojskowej na Rusi za panowania króla Jana Olbrachta – zarys problematyki źródłowej*, „Historia Slavorum Occidentis” 2022, R. XII, nr 1(32), s. 119–136. <https://doi.org/10.15804/hso220105>
- Nalewajek A., *Dwór królewski Jana Olbrachta w latach 1492–1501. Wykazy dworzan i rodziny dworskiej*, Warszawa 2022.
- Nalewajek A., *Uzupetnienie do itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka w drugiej połowie 1470 r.*, „Saeculum Christianum” 2022, t. XXIX, nr 1, s. 76–85. <https://doi.org/10.21697/sc.2022.29.1.6>
- Neyman M., Pietkiewicz K., *Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio itinerariumas (1492 m. birželis. 1506 m. rugpjūtis), Lietuvos istorijos metraštis*. 1995, Vilnius 1996.
- Niemczyk-Wiśniewska K., *Stosunki polsko-moldawskie w kontekście relacji z Węgrami i Turcją na przelomie XV i XVI wieku*, Katowice 2025. <https://doi.org/10.31261/PN.4251>
- Papée F., *Historia miasta Lwowa w zarysie*, Lwów 1894.
- Papée F., *Jan Olbracht*, Kraków 1936.
- Plewczyński M., *Krzyżacy i prusacy książęcy w armii koronnej w latach 1497–1572*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 1998, nr 12, s. 37–49.
- Plewczyński M., *Materiały do zagadnienia liczebności i organizacji wojska polskiego w latach 1506–1572*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1988, t. III, s. 305–324.
- Plewczyński M., *Obertyn 1531*, Warszawa 1994.

- Plewczyński M., *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. I (*Lata 1500–1548*), Oświęcim 2017.
- Plewczyński M., *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. II (*Lata 1548–1575*), Oświęcim 2018.
- Plewczyński M., *Wojny Jagiellonów z wschodnimi i południowymi sąsiadami Królestwa Polskiego w XV wieku*, Siedlce 2002.
- Podchorodecki L., *Dzieje Lwowa*, Warszawa 1993.
- Pułaski K., *Wojna Zygmunta I-go z Bohdanem wojewodą mołdawskim w 1509 r.*, „Biblioteka Warszawska” 1877, t. I, z. 2, s. 232–255.
- Romaniv R., *Istoriia arkhitektury Vysokoho Zamku u Lvovi*, „Arkhitekturnyi visnyk KNUBA” 2024, vyp. 30–31, s. 24–30. <https://doi.org/10.32347/2519-8661.2024.30-31.24-30>
- Rudnytskyi S., *Ruski zemli polskoi korony pry kintsi XV v. Vorozhi napady y organizatsyia pobranychnoi oborony*, „Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka” 1899, t. XXXI–XXXII, s. 1–54.
- Rutkowska G., *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014.
- Spierski Z., *Awantury mołdawskie*, Warszawa 1967.
- Spierski Z., *Po klęsce bukowińskiej 1497 r. Pierwsze najazdy Turków na Polskę*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1963, t. IX, s. 45–58.
- Spierski Z., *Z dziejów wojen polsko-mołdawskich*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1965, t. XI, cz. 2, s. 62–121.
- Stetsiv T., *Krakiwska brama v konteksti rozvytku miskykh fortyfikatsii Lvova*, „Visnyk instytutu Ukrzakhidproektrestavratsiia” 2006, vyp. 16, s. 25–38.
- Szymczak J., *Zbrojna eskorta miejskich wozów wojennych w Polsce w XV–XVI w.*, „Studia z Dziejów Średniowiecza” 2016, nr 20, s. 283–305.
- Tomkiewicz W., *Obwarowania śródmieścia miasta Lwowa i ich przemiany do XVIII w. Część I: Dzieje obwarowań miejskich Lwowa*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1971, t. XVI, s. 93–138.
- Walkiewicz L., *Rodzaje działań zabranych przez Jana Olbrachta na wyprawę mołdawską 1497 r.*, [w:] *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2014, s. 30–53.
- Widawski J., *Miejskie mury obronne w państwie polskim do początku XV wieku*, Warszawa 1991.
- Witwicki J., *Obwarowania śródmieścia miasta Lwowa i ich przemiany do XVIII w. Część II: Obwarowania śródmieścia Lwowa*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1971, t. XVI, s. 139–200.

Notka o autorze

Mgr Oleg Hański – asystent w Katedrze Historii Średniowiecznej na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Doktorant w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych UŁ.

Zainteresowania naukowe: historia wojskowości średniowiecza i czasów nowożytnych, bronioznawstwo historyczne, architektura obronna.

oleg.hanski@filhist.uni.lodz.pl; oleg.hanski@gmail.com